

Szentség, apostoli utódlás, magyar keresztyénség

Pásztori-
Kupán
István

Viszontválaszom rövid tisztázást igényel. A *Credo* szerkesztőbizottságának a cikkem élére illesztett indoklása sajnálatos módon nem tükrözte írásom tartalmát, hiszen nem az ott felsorolt Luther-féle „hét jeggyel”, hanem az ökumenikus hitvallásokban szereplő *másik négygyel* foglalkoztam. Vég helyi Antal bírálata is így kezdődik: „Pásztori-Kupán István *Az egyház ismertetőjeleiről* című tanulmánya mindenekelőtt azért tarthat számot evangélikus olvasók érdeklődésére, mert Luther [...] szintén ír az *egyház hét ismertetőjeléről*.”

A „mindenekelőtt” kifejezés önkéntelenül sugallja, hogy írásom önmagáért aligha érdekes, legfennebb annyiban, amennyiben Lutherrel kapcsolatba hozható. És mivel abban *egyáltalán nem Luther tanítását elemzem*, a bírálat komoly hányada – pótlásképpen? – Luther ekkleziológiai gondolatait ismerteti. A cikkemben viszont Kálvin vagy Bullinger neve sem fordul elő, de nem hivatkozom Ignatiosz, Irenaeus, Órigenész, Cyprianus, Athanasziosz vagy Baszileiosz egyháztanára sem.

Luther egyházértelmezése nyilvánvalóan kulcskérdés a reformátori egyháztanban. Ehhez képest én (a bírálat értelmében helytelenül) mégis úgy döntöttem, hogy éppen egy evangélikus folyóiratban olyan színpontot jelenítsek meg, amely a reformátoroknál jóval korábbi (és talán kevésbé ismert) időkre tekint, s az egyháznak az *ökumenikus hitvallásokban* szereplő jelzőit helyezi előtérbe – kiegészítve néhány magyar sajátossággal. Viszont rögtön az elején világosan jeleztem, hogy „az alábbiakban *ezt a négy ismertetőjelet* vizsgáljuk meg röviden”. Tehát nem a Luther szerinti *hetet*, és még ezt a négyet sem a teljesség igényével.¹ Bírálómnak „komoly csalódást” okoztam, hiszen a 7 nem egyenlő 4-gyel. Továbbá a lutheri *hét* jegy nem csupán *több*, hanem *más* is, mint az ökumenikus hitvallásokban szereplő *négy*: a két halmaznak egyetlen közös eleme sincs. Ha ehhez még hozzáveszem, hogy a II. Helvét hitvallás szerinti *két* ismertetőjeltől, az igaz és tiszta igehirdetésről és a sákramentumok helyes kiszolgáltatásáról szintén nem szóltam,² mivel ezek is különböznek az ökumenikus *négytől*, viszont a Luther-féle *hétből* kb. *három-négyet* tesznek ki, valóságos matematikai feladvány előtt állunk. Ez kb. így festene: $7 + 4 = 2 + X$, ahol „X” a református hitvallásokból hiányzó ismertetőjegyek száma, de egyáltalán nem biztos, hogy $X = 9$.

Mindazonáltal – bírálóm szerint – tőlem, „protestáns” teológustól „elvárható lenne”, hogy Luther írására hivatkozzam az egyház hét ismertetőjeléről – még akkor is, ha nem azokról írtam! Szinte úgy tűnik, mintha a *Credo* hasábjain minden teológiai kérdés tárgyalásánál kötelező, vagy legalábbis ildomos volna Luthert idézni. Talán éppen azért, mert – amint azt a bírálat szövege elég világosan igazolja – az írásom úgyis az ő (ti. Luther) mérlegére tétetik. Ha ez valóban így van, illetlenségemért megkövetem az olvasót. Amúgy legyen szabad megjegyeznem, hogy „protestánsokul” kissé túl gyakran hivatkozunk a reformátorokra, miközben megfeledekzünk arról, hogy a

¹ Ezt azért sem tehettem, mert magyarul már rég megjelent Alister E. McGrath *Bevezetés a keresztyén teológiába* (Osiris, Budapest, 1995) című munkája, melyben foglalkozik az egyház négy ökumenikus „jeggyével” (366–373. o.).

² II. helvét hitvallás 17, 10.

nekik tulajdonított híres elvek zömét ők maguk is másoktól tanulták – legtöbbször éppen az egyházatyáktól. Ez alól Luther sem kivétel. Minderről most nem írhatok: már megtettem másutt.³

Kritikusom a látható és láthatatlan egyház kapcsán szintén bőséggel idézi és értelmezi Luthert, újfent tájékoztatva az olvasót, hogy miről nem írtam – mert nem kívántam írni. Ezt tisztességgel jeleztem is: de úgy tűnik, hasztalanul.

A szentség, mint Isten számára történt lefoglaltság nyilvánvalóan etikai tartalmú (és igényű!) állapot: ebben tökéletesen egyetértek Vég helyi Antallal. Magától értetődőnek tartom, hogy a „szentség” eleve feltételezi Jézus erkölcsi értékrendjét. Ezt az etikai alapkövetelményt különben még a négy jelző tárgyalása előtt így fogalmaztam meg:

A 381-es hitvallási szöveg [...] nemcsak tényt állapít meg, hanem világos *igényt* is megfogalmaz a vallástévő irányában. *Ha hiszem az egy, szent, egyetemes és apostoli egyházat, akkor arra kell törekednem, hogy ezek az ismertetőjelek a látható egyházon is érvényesek maradjanak. A vallástétel így nemcsak megerősít, hanem kötelez is.*

Úgy vélem, hogy a személyes keresztyéni törekvés követelményének még az elvi, bevezető részben történő hangsúlyozása elég világos etikai dimenziót nyújtott szerény írásomnak – méghozzá mind a négy jelző tekintetében. Bírálóm ezt sem veszi észre, és készséggel közli velem „a teljes igazságot”. Nézeteim cáfolataképpen az egyháznak, illetve tagjainak bűneit a szentség hiányaként értelmezve, előszeretettel emlegeti a keresztes háborúkat és az inkvizíciót. Pedig ezen a ponton beszélhetne Lutherről is (ha már olyan sűrűn szóba hozta) – különösen *A parasztlakó rabló és gyilkos hordái ellen* írt röpiratáról. Mintha csak a reformáció előtti egyháznak volna szégyellnivalója. Én reformátusként

szívesebben sepregetek a magam háza táján: negatív mementó gyanánt említem hát Kálvinnak a *Defensio orthodoxae fidei* (1554) című írását.⁴ Sőt rögtön hozzáteszem: számomra a keresztes hadjáratok és az inkvizíció bűnei is *az én egyházam* bűnei, nem a mások egyházáé. Hiszen a reformáció előtt *az volt az egyház*. Szemlesütve kell fogadnom Lord Acton mégoly csipős megjegyzését is, aki szerint az egyház akkor panaszkodik az üldözés miatt, amikor nem üldözhet másokat.

A *successio apostolica* témájához: amennyiben a püspöki kézrátétel az apostoli folytonosság elengedhetetlen része (tehát az Isten ígéje szerinti helyes tanítás és misszió ellenére sem lesz valaki igazán „apostoli”), akkor a mindenkori reformáció értelemszerűen soha nem indulhat máshonnan, csakis a „klerikusi” rendből, hiszen másképpen ki „szentelhetné fel” az új egyházi közösség szolgálattévőit? Legalább egy püspöki rangú „disszidensre” tehát minden reformációkor szükség lesz, hogy a folytonosság

megmaradjon.⁵ Nyilvánvaló, hogy a reformáció célja soha nem új egyház létrehozása (noha a kényszerpálya miatt ez történt a 16. században). Mindemellert ahhoz ragaszkodni, hogy a legitimitáshoz valamilyen apostoli-püspöki folytonosságot is felmutassunk – mert úgymond az új klerikusi osztály csak akkor lesz „hiteles” – meglehetősen

³ Elektronikus formában elérhető írásaimat ládd: <http://www.proteo.hu/pasztori>.

⁴ A munka *Déclaration pour maintenir la vraie foy* címmel 1554-ben franciául is megjelent Genfben.

⁵ Írásomban éppen ezért hoztam fel Cranmer példáját, de hivatkozhattam volna Matthew Parkernek a *Nag's Head* nevű kocsmában megesett állítólagos felszentelésére is. Az apostoli folytonosság emberi láncához való görcsös ragaszkodás iskolapéldája az a több évszázadig tartó vita, melyet e történet cáfolatáért (és egyben az egész anglikán egyház *apostoli successiójának* védelméért) folytattak. E bohózatnak is beillő vitához csak Ady szavait fűzhetem: „hajtson Szentlélek, vagy a kocsma gőze” – csak meg ne szakadjon a gyarló emberi lánc? Ehhez képest Pál apostol így mutatkozik be: „Pál, aki *nem emberektől, se nem ember által*, hanem Jézus Krisztus által [...] apostol” (Gal 1,1).

„számomra a keresztes hadjáratok és az inkvizíció bűnei is az én egyházam bűnei, nem a mások egyházáé. Hiszen a reformáció előtt az volt az egyház. Szemlesütve kell fogadnom Lord Acton mégoly csipős megjegyzését is, aki szerint az egyház akkor panaszkodik az üldözés miatt, amikor nem üldözhet másokat.”

klérusközpontú gondolkodáshoz vezet. Ám legyen. Hogy e kikerülhetetlenül klérusközpontú felfogás miképpen viszonyul Luthernek az 1519-es lipcsei hitvitán elhangzott kijelentéséhez, miszerint a Szentírással felfegyverzett egyszerű hívő („laikus”) ember is fölötte áll a bibliátlan pápának és zsinatnak, hadd döntsék el azok, akik nálam jóval jártasabbak Luther teológiájában. Egyébként a reformáció hajnalcsillaga, John Wycliffe szerint, ha száz pápa volna és minden szerzetest bíborossá tennének, a hit dolgaira nézve változatlanul csak annyiban hihetnénk nekik, amennyiben szavaikat a Szentírásból tudják igazolni.⁶ Nem szaporítom a szót: „szól a Szkriptúra”!

Véghelyi Antal úgy jeleníti meg az evangélikustól szerinte „merőben különböző” református egyházfelfogást, hogy hangsúlyozza: „az egyház nyilvános és hivatalos igeszolgáltatára és a szentségek kiszolgáltatására senki nem kap a keresztségében [*sic!*] elhívást”. Tisztelettel jelzem: ilyet a református hitvallások sehol nem tanítanak, sőt a II. Helvét hitvallás a szolgálatra kiválasztottak felavatásáról beszél, amelyet a vének nyilvános imádsággal és kézzelvételel végeznek.⁷ Valóban nem a püspöktől nyert hatalomról van szó, de arról sem, hogy a keresztség önmagában, minden további nélkül feljogosít a hivatalos egyházi szolgálatra. Mófellejt fájlalom, hogy bírálóm ennyire járatlan a református tanítás azon területén, amelyet a legjobban kellene ismernie, ha éppen a tanbeli különbségek ilyen precíz bemutatására vállalkozott. Tájékozatlanságát nem ellensúlyozza a román ortodox pátriárkára való hivatkozása sem, melynek a tanulmányommal, illetve jelen evangélikus–református teológiai párbeszédünkkel kapcsolatos relevanciáját – erdélyi származásom és román állampolgárságom tényén túl – egész egyszerűen nem értem.

Nem kívánom válaszomat latin leckére változtatni, de mivel bírálóm javításképpen kiemelten hangsúlyozza, hogy „az *apostolica successio* [...] apostoli folytonosságot, folyamatosságot jelent, és *nem utódlást*”, hadd legyen szabad figyelmét Györkösy Alajos *Latin–magyar szótára* irányítanom. Eszerint a *succendo* igéből származó *successio* értelme: bekövetkezés, más helyére való belépés, *utódlás*. A *successor* pedig *utódot* jelent. Ugyanebben az értelemben fogalmaz Finály Henrik is.⁸ A *folytonosság* ezzel természetesen rokon értelmű fogalom (ezért nem kell művileg különválasztani), noha a *folytonosság*, *folyamatosság* szabatos latin megfelelője a *continuatio*. És ha már itt tartunk: bene docet, qui bene distinguit.

István királyunk személyének és munkájának értékelése rendjén hadd legyen szabad megnyugodnom abban, hogy véleményem eltér Véghelyi Antal megállapításaitól. Írásomban már ajánlottam Békési Sándor *Sztephanosz kbrisztianosz* című munkáját. A tanulmányomban felvetett szempontok értelmezéséhez valószínűleg a szentistváni „úr-uszág” és a magyar szent korona tagadhatatlanul keresztyén örökségében kellene gondolkodni – talán úgy, hogy eközben az ember életvitelszerűen kívül tartózkodik a Magyar Köztársaság jelenlegi határain. Íme az újabb példája annak, hogy a teológus soha nem választható el saját korától, illetve életpasztalatainak tanulságaitól. Véghelyi Antal alábbi mondatában viszont – még ha áttételesen is – súlyos vádat érzek: „Nem feledhetjük, hogy a történelemben az egyház legsúlyosabb bűneit Isten szolgálatára elhívott és fölszentelt és így Isten számára elkülönített emberek követték el, akiket a *szent* jelzővel illetni mégis blaszfémia.”

Írásomban egyedül István királyunk neve elé illesztettem a „szent” jelzőt. Ha ezzel blaszfémiát követtem el, e bűnt magyar református teológusként készséggel magamra veszem. Isten számára való lefoglaltságunkban ugyanis mindnyájan szentek, bűnös állapotunkra nézve pedig mindnyájan szentség híjával vagyunk. És hogy ismerősebben csengjen: a keresztyén ember *simul iustus et peccator*. Ez alól István királyunk sem kivétel.

⁶ Lásd pl. Reinhold Pauli: *Pictures of Old England*. Macmillan, London, 1861. 270. o.

⁷ II. Helvét hitvallás 18, 7.

⁸ Lásd GYÖRKÖSY Alajos: *Latin–magyar szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1956. FINÁLY Henrik: *A latin nyelv szótára*. Franklin Társulat, Budapest, 1884.

Véghelyi Antal tudni véli, hogy a 11. században „a magyar nép nem is lett szívében keresztyén, hanem csak névleg”, illetve, hogy István királyunk által a „vasárnaponként templomba kényszerített gyülekezetben [...] nem prófétáltak, nem gyakorolták a lelki ajándékokat, hanem kényszeredetten, mintegy túrve »hallgatták« a misét”. Szent István viszont nem egyszerűen „nem keresztyén” népet „térített” meg. Ezt nemcsak a honfoglaláskori sírokban talált mellkeresztek vagy éppen Hierotheosz missziós munkája igazolják, hanem például *Szent István Nagy Legendájának* alábbi részlete is:

„Ez a férfiú [ti. István király] hívő volt, minden cselekedetét teljesen Istennek szentelte, fogadalom s felajánlás útján szüntelen imáiban magát és királyságát az örökszűz istenanya, Mária gyámsága alá helyezte, kinek tisztelete s dicsősége a magyarok közt oly nevezetes, hogy nyelvükön még e szűz mennybevitelének ünnepét is, tulajdonnévénék hozzátétele nélkül, csak Királynő napjának [lat. *reginae dies*] emlegetik.”⁹

A fenti szöveg a szakemberek szerint 1077 körül, de mindenképpen 1083 előtt keletkezett. Itt csupán azt kérdezem: amennyiben István kizárólag erőszakkal térítette meg a semmiképpen nem keresztyén eleinket, miképpen eshetett meg, hogy a keresztyénséget idegen járomként hordozó makacs nép második-harmadik nemzedéke (!) 1077–1083 táján már egyenesen *királynő* vagy *úrnő napjának* nevezte az egyik Mária-ünnepet, még hozzá Mária nevének említése nélkül? Az efféle „hagyományok” és megnevezések nem két-három nemzedék alatt alakulnak ki – különösen, ha kizárólag erőszakos térítésről beszélünk.

A fentiek mellett ismételt köszönettel tartozom Véghelyi Antalnak, hogy pozitívan értékelte az egyházzól, mint mindnyájunk közös édesanyjáról szóló fejtegetésemet. Egyazon Édesanyánk kebelén, a „tükör által való homályos látás” *részigazságának* birtokában maradok nagyrabecsülő tisztelettel református (és nem „protestáns”) teológus.

⁹ *Árpád-kori legendák és Intelmek*. Ford. Kurcz Ágnes. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1983. 28. o. Eredeti kiadás: Szentpétery Imre: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. 1–3. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1938.

Pásztori-Kupán István a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) református rendszeres teológiai tanszékének előadótanára, dogmatörténész. Teológiai alaptanulmányait a KPTI-ben végezte 1991 és 1996 között. 1999-ben az Edinburgh-i Egyetemen teológiai magiszteri (MTh), majd 2003-ban ugyanott teológiai doktori (PhD) fokozatot szerzett. 2010-ben habilitált a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen.